

СЕКЦІЯ 4 ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО, ГОСПОДАРСЬКО-ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ПРАВО

УДК 346.26

ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Казак К.О., здобувач
кафедри господарського права
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена аналізу досвіду Європейського союзу, що набутий у сфері правового регулювання видавничої діяльності. Розглядаються основні рекомендації Європейської комісії.

Ключові слова: *видавнича діяльність, Європейський союз, європейська інтеграція України, Європейський економічний і соціальний комітет.*

Статья посвящена анализу опыта Европейского союза, полученного в сфере правового регулирования издательской деятельности. Рассматриваются основные рекомендации Европейской комиссии.

Ключевые слова: *издательская деятельность, Европейский союз, европейская интеграция Украины, Европейский экономический и социальный комитет.*

Kazak K.O. EU EXPERIENCE IN LEGAL REGULATION OF PUBLISHING

This article analyzes European Union's experience which is gained in field of legal regulation of publishing. The main recommendations of European Commission are discussed in article.

Key words: *publishing, European Union, European integration of Ukraine, European Economic and Social Committee.*

Постановка проблеми. Глобальне прискорення і поглиблення інтеграційних процесів ставлять сучасні держави перед необхідністю вироблення оптимальної моделі міжнародно-правової взаємодії, яка надасть змогу найбільш ефективно впровадити зарубіжний досвід до національної правової системи. Україна не є виключенням – перспектива її інтеграції до Європейського союзу зумовлює необхідність змін у різних сферах суспільного життя – політичній, економічній, культурній тощо. Однак слід визнати: право виступає центральним елементом механізму такого наближення. За висловом окремих західних дослідників правова інтеграція є першою важливою формою євроінтеграції [1, р. 74]. Саме тому ключовим елементом подальшого розвитку правової системи України є досягнення певного рівня узгодженості законодавства нашої країни і практики його реалізації з правом ЄС.

Мета статті. Актуальним для України є звернення до досвіду ЄС у виробленні моделей правового регулювання видавничої діяльності в країнах-членах ЄС і на рівні Європейського союзу в цілому.

Визнає необхідність звернення до досвіду Європейського союзу та інших провідних країн світу щодо правового регулювання відносин в сфері видавничої діяльності й уряд України. Так, у Концепції державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року, схваленій розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111-р [2], зокрема, підкреслюється, що у країнах Європейського союзу й США вплив держави насамперед полягає у створенні сприятливих умов для розвитку видавничої галузі, зокрема шляхом запровадження системи численних преференцій

для суб'єктів видавничої справи, в тому числі податкових пільг. Основним засобом підтримки книговидання з боку урядів європейських країн та США є закупівля за бюджетні кошти від 25 до 40 відсотків щорічного накладу книжок, які виходять друком у цих країнах, для поповнення фондів публічних, дитячих, спеціалізованих та університетських бібліотек. Водночас у Канаді прийнято програму розвитку видавничої галузі, метою якої є створення сприятливих умов для видання і розповсюдження видавничої продукції канадських авторів. Зазначена програма є основним механізмом державної підтримки видавничої галузі, обсяг фінансування якої становить близько 30 млн. доларів США на рік.

Виклад основного матеріалу. Інтерес представляє хрестоматійний документ, прийнятий свого часу Європейською Комісією «Книги і читання: культурний виклик для Європи» («Books and Reading: a Cultural Challenge for Europe»). У ньому Комісія, зокрема, відзначила, що пріоритет має бути надано забезпеченню незалежного розвитку на ринках Співтовариства та на міжнародних ринках із покладанням на видавців зобов'язання випускати якісну видавничу продукцію. Здорова політика щодо конкуренції в межах єдиного європейського ринку є обов'язковою за умови, що видавнича індустрія належним чином реагує не тільки на технічні й економічні зміни, але й на культурні потреби [3].

Видавнича діяльність, як зазначає у своєму Висновку Європейський соціальний і економічний комітет, є найбільшою культурною індустрією в Європі. Вона виступає ключовим гравцем в економічному, соціальному, політичному, етичному, освітньому, художньому й науковому розвитку Європи. Європейська література є одним із ключових художніх і культурних надбань Європи, втілюючи в собі велике багатоманіття

кожної країни, кожної європейської мови, регіону, сприяючи міжкультурному діалогу [4].

Сьогодні визнається, що видавничий сектор має велике значення для Європейського союзу й для його громадян. Він відіграє ключову економічну роль і має важливе значення для розвитку й збереження культури, інформації, освіти й демократії в цілому. Європейські видавці є світовими лідерами в своїй сфері діяльності. Роздрібний обіг книжок у Європі на даний момент становить близько € 40 млрд. на рік. З економічної точки зору це означає, що видавнича діяльність є провідною культурною індустрією в Європі. Для порівняння роздрібний продаж фільмів у Європі складає в середньому € 11 млрд. на рік. Також відзначається, що сьогодні у видавничій індустрії Європи працює 750 000 працівників. Вона охоплює 64 000 компаній у країнах-членах ЄС і виробляє близько 0,5 ВВП.

Не випадково Європейський економічний і соціальний комітет у своєму висновку «Книговидання у русі» особливо підкреслив, що на рівні ЄС роль книговидання в соціальному, економічному, культурному, науковому й художньому розвитку Європи є надзвичайно важливою. Його розвиток має бути одним із першочергових завдань з огляду на інтереси письменників, учених, ілюстраторів, видавців, книжкових магазинів, друкарень, представників суміжних галузей промисловості, бібліотек тощо (п. 1.2 Висновку). Видавнича індустрія, як зазначає Комітет, має бути включена Європейською комісією до переліку тих галузей, розвиток яких має розглядатися в контексті стратегії Digital Europe [4]. Комітет також підкреслив необхідність вироблення адекватного законодавства на рівні ЄС і відповідних політик, які впливають на видавничу діяльність (п. 1.3 Висновку) [4].

У той же час спеціалісти в сфері видавничої діяльності відзначають, що на європейському рівні є очевидним недоліком відсутність реальної видавничої політики, яка б охоплювала програми, адаптовані до потреб цієї сфери господарської діяльності, враховувала напрями розвитку як внутрішньо регіональних проєктів, так і тих, які ставлять за мету розповсюдження європейських видань поза межами ЄС. Більша частина коштів, які виділяються для підтримки культури, спрямовуються на аудіовізуальні й кінематографічний сектори. Тим не менше, внесок видавничої діяльності в освіту й культуру має вирішальне значення як для ЄС, так і для країн, що розвиваються. Складність і тривалість процедур щодо отримання підтримки видавничої діяльності в межах ЄС часто виступає головною перешкодою для дрібних видавництв і є бар'єром в ефективній підтримці видавничої діяльності в межах ЄС.

У 2003–2005 роках Європейський Союз відіграв історичну роль, як рушійна сила в розробці й прийнятті Конвенції ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження від 20.10.2005 р. [5]. Конвенція набрала чинності 18 березня 2007 р., ратифікована більш ніж 80 державами світу. Для України Конвенція набула чинності 10.06.2010 р. (Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» від 20.01.2010 р. № 1811-VI) [6].

Європейські видавці регулярно намагаються привернути увагу інституцій ЄС до нагальності цієї проблеми [7, с. 10]. Вони констатують від-

сутність істотних і тривалих програм ЄС на підтримку видавничої діяльності (авторів, видавців, торговців видавничою продукцією, дистрибуторів тощо). Є очевидним, що окрім непослідовної підтримки перекладів окремих художніх творів немає прямої підтримки видавничої галузі.

Крім того, сьогодні на європейському рівні обговорюється ще одна проблема видавничої галузі – проблема розповсюдження видавничої продукції. У цьому контексті особливої актуальності набувають питання мереж поширення видавничої продукції і ціноутворення на книжки. Зокрема, свого часу Європейська комісія вказала на необхідність для кожної країни-члена ЄС мати належну мережу книжкових магазинів, які можуть представити громадськості широку різноманітність опублікованої видавничої продукції, а також мати доступну мережу бібліотек, які можуть протистояти викликам комп'ютерної революції й адаптуватися до очікувань користувачів.

Крім того, Європейська комісія звертає увагу на необхідність належного правового врегулювання відносин між видавцями і авторами творів. Зокрема, підкреслюється, що в цій сфері продовжують залишатися серйозні прогалини. В Бельгії, Великій Британії, Ірландії, Люксембурзі і Нідерландах довгий час не було жодного спеціального регулювання відносин, пов'язаних із «видавничими контрактами» (publishers' contracts). Договірні відносини між видавництвом і автором базувалися на загальних правилах цивільного договірної права, заснованого на принципі свободи договору, не обумовлюючи жодної специфіки з огляду на предмет відносин. Ця ситуація не дуже відрізнялася від моделі правового регулювання, де існуюче спеціальне регулювання в сфері видавничої діяльності не є обов'язковим і від його застосування можна відмовитися, зробивши відповідну вказівку в договорі. І навпаки, Італія, Франція, Іспанія і Португалія мають детальне правове регулювання відносин між авторами і видавцями, спрямоване на захист інтересів перших.

Європейська комісія визнає як належну практику, яку слід враховувати країнам, що прагнуть європейської інтеграції, досвід спільного напрацювання типових контрактів, кодексів поведінки тощо, в якому беруть участь професійні автори або організації з перекладу, об'єднанні автори, з одного боку, і видавництва, з іншого. Також вказується на необхідність подолання ситуації, коли в країні відсутні достовірні статистичні дані за основними показниками видавничої діяльності й на книжковому ринку як взятої в цілому, так і за окремими тематичними напрямками. Збір відповідної статистики має виступати постійним інструментом, за допомогою якого можна аналізувати ситуацію для того, щоб мати можливість забезпечувати відповідну підтримку цьому сектору господарювання.

Як відзначає Європейська комісія, малим і середнім видавництвам загрожує небезпека поглинання великими видавничими конгломератами, які мають безпрецедентні виробничі потужності й широкі можливості для розповсюдження видавничої продукції. Такий розвиток подій, який продиктований комерційною і промисловою логікою, у свою чергу, створює загрозу для культурних і мовних потреб тих чи інших спільнот, які проживають у Європі, а тому тут виникає необхідність втручання з боку публічної влади. У зв'язку з цим Європейська

комісія приділяє велику увагу необхідності прийняття на національному рівні заходів, які були б спрямовані на збереження незалежності видавництва, що прагнуть видавати якісну видавничу продукцію з метою забезпечення їх життєздатності, оригінальності й різноманітності публікацій. Відповідно, на думку Європейської комісії, здорова політика конкуренції в межах єдиного європейського ринку є обов'язковою для видавничої індустрії, але тільки за умови, що вона відповідає не тільки технічному й економічному розвитку, але й культурним потребам.

Висновки. Одним із центральних засобів державного регулювання в сфері видавничої діяльності Європейська комісія називає регулювання цін на видавничу продукцію. При цьому Комісія підкреслює, що застосування такого засобу державного регулювання зумовлюється тим, що видавнича продукція є особливим типом продукту, який одночасно є і культурним, і промисловим; крім того, його реалізація потребує забезпечення балансу інтересів авторів, видавців, книготорговців і читачів. Держави-члени ЄС у переважній більшості встановлюють фіксовані роздрібні ціни на видавничу продукцію (існують певні відмінності в умовах і способах такого встановлення) [3].

Правовий інститут видавничої діяльності має комплексний характер і включає в себе, серед іншого, норми податкового права. На це звертає також увагу Європейський економічний і соціальний комітет, який вказує, що належне правове регулювання здійснення господарської діяльності в сфері видавництва має передбачати збалансований податковий режим для такої діяльності. Зокрема, підкреслюється недопустимість ситуації існування дискримінаційного податкового режиму у видавничій діяльності. Так, зокрема, Комітет вказує на існування такої дискримінації як у межах ЄС, де он-лайн версії того самого видавничого продукту оподатковуються за стандартними ставками (без пільгового режиму), створюючи несправедливі конкурентні умови для продуктів з однаковим контентом, так і в США, де он-лайн видання повністю звільнено від оподаткування, що також надає їм невігдані переваги перед друкованими версіями тієї ж продукції (п. 1.4 Висновку) [4]. До слова, в Україні існує податкова пільга для друкованої видавничої продукції, і немає – для електронної (п. п. 197.1.25 Податкового кодексу України) [4].

Комітет також закликав Комісію вступити в стратегічний діалог із європейською видавничою індустрією, щоб визначити стратегії, які будуть спрямовані на задоволення потреб друкованих книг і електронних книг у цифрову епоху, що дозволить у цілому укріпити глобальну конкурентоспроможність цього сектору. Для цього було запропоновано створити групу високого рівня, включаючи представників видавничої справи й паперової промисловості з метою оцінки перспектив інвестицій і зайнятості, доступних для цих сфер господарювання в контексті мультимедійної революції (п. 1.14) [4].

Окрема увага на рівні ЄС приділяється питанню переходу до цифрового формату і його впливу на видавничу діяльність. Зокрема, відзначається, що цифровий перехід у видавничому секторі зачіпає весь подальший розвиток цієї сфери господарювання, як економічні відносини в ній, так і культурні моделі книговидавання (п.

3.1 Висновку) [4]. Європейські ринки електронних книг представляють собою роздроблену і диверсифіковану картину. Темпи зростання на розвинених ринках є дуже високими, але навіть там загальний розмір цифрових публікацій у порівнянні з друкованим книжковим ринком є дуже незначним (від 1% до 5% книжкового ринку) [4].

Проте все більше і більше видавців пропонують свої книги в електронному форматі. Широкий спектр різних бізнес-моделей для забезпечення доступу до цифрового книжкового контенту сформувався після декількох років експериментів із різноманітними технологіями та інноваціями. Читачі мають доступ до книг на персональних комп'ютерах, за допомогою електронних книг, планшетів, а також смартфонів, які стають не тільки все більш і більш витонченими і зручними, але й все більш економічно доступними. Очікується тенденція зниження ціни читання за допомогою електронних книг і, скоріше за все, подальше розширення ринку.

З'являються нові суб'єкти господарювання завдяки їх ролі в зв'язку з кінцевим користувачем: пошукові системи/портали, такі як Google, інтернет-магазини, такі як Amazon, яка також виробляє Kindle; виробники електронних пристроїв, таких як Apple. Вони переходять на ринок контенту для їх обладнання, забезпечуючи тим самим свої власні електронні книжкові магазини.

Електронні книги пропонують легкість доступу до джерел знань, культури і дозвілля, а також роблять все це доступним для вразливих груп населення, які мають труднощі при читанні, наприклад, літніх людей та людей із фізичними вадами, а також для людей, які не читають рідною мовою.

Але роль видавця, навіть у цифрову епоху, залишається вирішальним фактором: відбір рукописів, визначення змісту видавничої продукції залишається найважливішою функцією видавців, незалежно від формату доставки продукції, якістю якої забезпечує саме видавець.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Lange B. Implementing EU Pollution Control : Law and Integration / Bettina Lange. – Cambridge University Press, 2008. – 344 p.
2. Концепція державної політики щодо розвитку національної видавничої справи та популяризації читання на період до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 111-р // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/111-2016-%D1%80>.
3. BOOKS AND READING: A CULTURAL CHALLENGE FOR EUROPE / (Communication from the Commission) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://aei.pitt.edu/5698/1/5698.pdf>.
4. Opinion of European Economic and Social Committee on «Book publishing on move» (own-initiative opinion) 2012/C 191/04 // Official Journal of European Union. – 2012. – P. 191/18–191/23.
5. Конвенція ЮНЕСКО про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження від 20.10.2005 р. // Офіційний вісник України. – 2010. – № 55. – Ст. 367.
6. Закон України «Про ратифікацію Конвенції про охорону та заохочення розмаїття форм культурного самовираження» від 20.01.2010 р. № 1811-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 8. – 16 с. – С. 367.
7. Europe and book / Advocacy report of Federation of European Publishers in favour of European programmes for books. – Brussels: Federation of European Publishers, 2010. – 25 p.